

AKADEMIK MEHMED BEGOVIĆ – ČOVJEK ARISTOKRATSKOG UMA

Enes DURMIŠEVIĆ

Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, profesor emeritus
enesdurmis@yahoo.com

SAŽETAK: Na početku rada autor ukratko govori o aktivnostima akademika Mehmeda Begovića, ne samo u polju šerijatskog prava, nego i u društvenom životu, kao veoma angažiranog intelektualca, što je rezultiralo članstvom u tadašnjim domaćim i međunarodnim naučnim asocijacijama. U središnjem dijelu rada autor tematizira reformatorsku poziciju akademika Begovića, posebno na polju prava muslimanki. Posljednji dio rada posvećen je nekim zanimljivim crticama iz života Mehmeda Begovića koje otkrivaju njegovu plemenitu ćud i ljudskost.

Ključne riječi: Mehmed Begović, šerijatsko pravo, prava muslimanki, Abdulah Ajni Bušatlić

Naučni angažman akademika Begovića, članstvo u uglednim naučnim asocijacijama i priznanja za naučni rad

Odmah po završetku studija na Pravnom fakultetu u Beogradu, na preporuku Savjeta Pravnog fakulteta, Mehmed Begović je 1927. godine dobio državnu stipendiju za studije šerijatskog prava na Pravnom fakultetu u Alžiru. Svoje doktorske studije okončao je 28. maja 1930. godine odbranivši doktorsku disertaciju, na francuskom jeziku, pod naslovom *De l'évolution du droit Musulman en Yugoslavie (Evolucija muslimanskog prava u Jugoslaviji)* za koju je dobio nagradu Savjeta Pravnog fakulteta u Alžiru. Iste godine, po povratku iz Alžira, izabran je za docenta na Katedri za šerijatsko pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu, koja je formirana još 1926. godine.

Za vanrednog profesora biran je 1937, a redovnog nakon Drugog

svjetskog rata, 1946. godine, kada je počeo predavati Porodično pravo, jer je šerijatsko pravo ukinuto mar-ta 1946. godine kao pozitivno pravo u novoj Jugoslaviji.

Nakon njemačke okupacije Kraljevine Jugoslavije 1941. godine, odstranjen je s Pravnog fakulteta odlukom okupacionih vlasti, odnosno kolaboracionističkog režima Milana Nedića. Njegova ljudska i politička, ali i vjerska (islamska) uvjerenja bila su razlogom da je odbio potpisati čuveni *Apel srpskom narodu*, objavljen u beogradskom listu *Novo vreme*, 14. augusta 1941. godine, koji je potpisalo 545 potpisnika, značajnih političkih, naučnih i javnih ličnosti u Srbiji. Ovim apelom potpisnici su podržali okupacioni režim.

Begović je bio član velikog broja naučnih asocijacija:

- član Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU – dopisni 1958, redovni 1965. godine),

- član Predsjedništva SANU-a (1974-1981),
- član Odbora za orijentalne studije SANU-a,
- član Međuakademijskog odbora za izučavanje patrijarhalnih društava i kultura,
- član Odbora SANU-a za astronautiku (sekcija za kosmičko pravo),
- predsjednik Naučnog vijeća Balkanološkog instituta SANU-a,
- predsjednik Naučnog vijeća Etnografskog instituta SANU-a,
- rukovodilac Odbora SANU-a za izvore srpskog prava (1964-1990),
- član Odbora SANU-a za istoriju 16-18. veka,
- član Odbora SANU-a za izučavanje srpske revolucije 1804-1830,
- član Komisije za objavljivanje zaostavštine Valtazara Bogišića pri Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti (CANU),

- član Komisije za mjere (mjeriteljstvo) pri Francuskoj akademiji nauka i umjetnosti i
- član Komisije za kodifikaciju porodičnog zakonodavstva 1945-1948. godine.

Bio je saradnik *Enciklopedije Jugoslavije* 1955-1971. godine, obradivši slijedeće natuknice/termine: *beglerbeg*, *beglučke zemlje*, *begluk*, *ferman*, *nass*, *Islamska verska zajednica*, *kadija*, *kanun*, *Konstantinović Mihailo*, *vakuf*, *vezir*, *vilajet* i dr.

Također je bio angažiran i na vlastitom Pravnom fakultetu, ali i na Univerzitetu u Beogradu, obavljajući slijedeće funkcije:

- dekan Pravnog fakulteta u Beogradu (1954-1955),
- predsjednik Savjeta Pravnog fakulteta u Beogradu (1971),
- član Nacionalnog komiteta za orijentalistiku i
- član Katedre za orijentalnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu (1949-1965).

Bio je član nekoliko akademija u Jugoslaviji, ali i u inozemstvu:

- član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANU BiH) od 1973,
- član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU),
- član Komisije za mjere pri Francuskoj akademiji nauka i umjetnosti i
- član mnogobrojnih međunarodnih naučnih organizacija.

Potrebno je spomenuti da je uvršten u "Klasike jugoslovenskog prava" 1990. godine.

Bio je i član matičarskih komisija prilikom formiranja pravnih fakulteta u tadašnjoj Jugoslaviji:

- član Matičarske komisije prilikom osnivanja Pravnog fakulteta u Sarajevu 1946. godine sa prof. dr. Gorazdom Kušejom, profesorom Pravnog fakulteta u Ljubljani i prof. dr. Pavaom Rastovčaninom, profesorom Pravnog fakulteta u Zagrebu i

- član Matičarske komisije prilikom osnivanja Islamskog teološkog fakulteta 1977. godine u Sarajevu sa akademikom dr. Hamdijom Čemerlićem i prof. Hamidom Hadžibegićem. (Neimarlija, 2017:45)

Što se tiče njegovog angažmana na Islamskom teološkom fakultetu u Sarajevu, potrebno je naglasiti da je bio autor Nacrta Nastavničkog plana za nastavni predmet Šerijatsko pravo, član komisija za izbor nastavnika u viša zvanja: Ahmeda Smajlovića, Omera Nakičevića i Jusufa Ramića, te mentor na izradi magistarskog rada *Idžtihad u prva četiri stoljeća islama* Ibrahima Džananovića, 1985. godine u Beogradu. (*Fakultet islamskih...*, 2017:116)

U impresumu objavljene magistarske disertacije *Idžtihad u prva četiri stoljeća islama* piše: "Ova knjiga predstavlja cjeloviti tekst magistarskog rada 'Idžtihad u prva četiri stoljeća po hidžri' odbranjenog u Beogradu 17. XI 1985. godine pred komisijom koju su sačinjavali reis-ul-ulema hadži Naim Hadžiabdić, akademik prof. dr. Mehmed Begović (konsultant), akademik prof. dr. Hamdija Čemerlić i prof. Hamid Hadžibegić." (Džananović, 1986:2)

Još 1940. godine, na Pravnom fakultetu u Beogradu Begović je bio mentor na izradi doktorske disertacije *Testament u šerijatskom pravu* Aliji Silajdžiću, svršniku Šerijatske sudačke škole i Pravnog fakulteta u Beogradu, a kasnije profesoru Porodičnog prava na Pravnom fakultetu u Sarajevu do 1974. godine. (Durmišević, 2014:138)

Veliki je broj magistranata i doktoranata kojima je profesor Begović bio mentor ili član komisije za odbranu magistarskih ili doktorskih disertacija. Spomenut ćemo samo neke, koji su postali značajna imena u pravnim, historijskim i orijentalnim naukama, kao što su: Ružica Guzina, Dimitar Pop Georgijev, Mirko Mirković, Hajrudin Ćurić, Hazim Šabanović, Marija Đukanović, Hasan Kaleši, Kemal El-Buhi, Ljubinka Rajković,

Slavoljub Đinđić, Omer Nakičević, Nerimana Traljić, Ibrahim Kemura, Avdo Sućeska, Ljiljana Filipović, Valbona Begoli, Vojislav Bakić, Milan Prelić, Branko Pavičević, Tomica Nikčević, Ibrahim Džananović i dr. (Hasani, 2010:155)

Begovića, zbog njegovog veoma zapaženog angažmana u nauci, ali i društvenom životu nisu zaobišle ni nagrade. Nagrađen je:

- Ordenom rada sa crvenom zastavom (1965),
- Sedmojulskom nagradom Srbije za naučni rad (1972) i
- Ordenom Republike Srbije sa srebrenim vencem (1974).
- Bio je i nosilac Plakete Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) za značajan doprinos historiji prava (1977), a dobio je i
- priznanje Pravnog fakulteta u Sarajevu za doprinos razvoju ovog fakulteta (1987).

Poslije Drugog svjetskog rata vratio se na Pravni fakultet u Beogradu, i nakon što je nova, komunistička vlast ukinula predmet Šerijatsko pravo, Begović je predavao Porodično pravo (Bračno, Roditeljsko i Nasljedno) od 1946. pa sve do odlaska u penziju, 1975. godine. Već 1946. godine izradio je udžbenik iz Porodičnog prava koji je imao nekoliko izdanja – 1946, 1948, 1952, 1953, 1957, 1959. i 1961. godine.

Položaj muslimanke u duhu vremena

Odmah po povratku iz Alžira, 1931. godine, Begović drži seriju predavanja u ženskom internatu beogradskog *Gajreta* s temom "O položaju i dužnostima muslimanke prema islamskoj nauci i duhu današnjeg vremena", koja su i objavljena. Ova predavanja su izazvala žestoke reakcije, pogotovo tadašnje tradicionalne uleme okupljene oko tuzlanskog lista *Hikmet*. Reagirali su Ali Riza Prohić tekstom "Šta hoće naša muslimanska inteligencija" i Abdurrahman Lutfi

Čokić tekstem "Prikaz i ocjena rada g. dr. Mehmeda Begovića o njihovu naziranju na islamsku ženu i njen položaj po islamskoj nauci izloženog u njegovoj knjizi". Ovi autori konstatiraju da "u brošuri dr. Mehmeda Begovića *O položaju i dužnostima muslimanke prema islamskoj nauci i duhu današnjeg vremena* ima stavova koji nisu u skladu sa islamskim izvorima i naukom". (Deklaracija islamskog..., 1931:55) Njihovi prigovori Mehmedu Begoviću se uglavnom odnose na činjenicu da on koristi "stranu literaturu, francuskih i drugih mubeššira (misionara, orijentalista – radi pokršćavanja urođenika muslimana u kolonijama)", da se "striktno ne drži hanefijskog mezheba" i da je, na kraju, "svjetovni intelektualac (bez islamskog obrazovanja, ne bavi se profesionalno islamskim učenjem i radom)" i da kao takav, po shvatanju ovih muslimanskih tradicionalista, nije kompetentan da se bavi ovim šerijatskim pitanjima. Bio je to tipičan prigovor svih bosanskomuslimanskih tradicionalista toga doba svima onima koji su pokušavali tumačiti šerijatsko pravo i islamske propise na savremeni način uvažavajući Tekst i kontekst.

U odbranu Begovićevih stavova stao je hafiz Abdullah Ajni Bušatlić, jedan od ponajboljih šerijatskih pravnikar toga vremena, tadašnji vrhovni šerijatski sudija pri Vrhovnom šerijatskom sudu u Sarajevu i veoma plodan pravni pisac. (Durmišević, 2008:228-231) Bušatlićev pristup šerijatskom pravu možemo ocijeniti kao elastičan i svrstati ga u tadašnje vjerske moderniste. On uvažava konkretne društvene i kulturne prilike u kojima su živjeli jugoslaveni muslimani, tvrdeći da poznaje tumačenja klasične uleme, ali se od njih može odstupiti ako to zahtijeva duh vremena nakon što se temeljito prouče na nekom forumu. On piše: "Delo g. Begovića napisano je stručno, sa velikim trudom i poznavanjem. Pisac je svuda svoja gledišta dokumentovao sa izvorima i na taj način zajamčio ispravnost sadržine svoga dela, te zaslužuje svaku preporuku." (Bušatlić, 1936:398)

Bušatlić, podržavajući Begovićeva tumačenja šerijatskog prava, odbacuje tezu o "zatvorenosti vrata idžtihada", jer se Begović slaže s nekim šerijatskim pravicima i islamskim teolozima koji se zalažu za evoluciju šerijatskog prava. Ova evolucija "nije protivna ni šerijatskim propisima, gde se nalazi princip da pravo *sme evoluirati po potrebi i vremenu*. Ovi islamski pravници tvrde kako je najveću smetnju evoluciji prava, a s tim u vezi i islamskog društva, proizvelo mišljenje *da je idžtiḥad* (pravo tumačenja osnovnih izvora) *zatvoren*. Oni su za to da se opet prizna islamskom naučnom svetu pravo idžtihada, koje će na mesto starih rešenja *donositi nova u okviru propisa Kurana i Suneta i prema potrebama i prilikama islamske zajednice* (istakao Enes Durmišević)". (Begović, 1933:26-27) Na osnovu samo ovog stava Mehmeda Begovića o šerijatskom pravu, može se slobodno kazati da on spada u reformatore šerijatskog prava u Jugoslaviji. (Durmišević, 2016:589-604)

Begović u vrijeme "nacionaliziranja" Muslimana (Bošnjaka) sedamdesetih godina XX stoljeća svjedoči i iznosi vlastiti stav o tom veoma značajnom nacionalno-političkom pitanju, dajući svoj doprinos, objašnjavajući da su "bosanskohercegovački muslimani ostali vjerni svojim narodnim tradicijama za cijelo vrijeme turske uprave, iako ponekad nazivaju svoju vjeru 'turskom vjerom' umesto islamskom, a sebe Turcima umjesto muslimanima." Te su riječi, po njihovom shvatanju, označavale njihovu vjersku, a ne narodnu pripadnost, jer oni u nacionalnom pogledu nazivaju Turke 'Turkušima', a sebe 'Bošnjacima'. Riječ Bošnjak značila je za njih ne samo pokrajinski geografski pojam nego još nešto više. Ta je riječ označavala i neku vrstu nacionalne pripadnosti..."

"Večno mladi princ"

Već po okončanju Drugog svjetskog rata, u vremenu "revolucionarnog prava", Mehmed Begović, u najljepšem smislu riječi, pokazuje svoje ljudsko dostojanstvo i dostojanstvo

istinskog učitelja (profesora). Naime, pod pritiskom tadašnje komunističke ideologije i komunističkog "čistunstva", studenti Pravnog fakulteta u Beogradu 1946. godine traže ostavku dvojice profesora (Milan Vladislavljević i Đorđe Mirković) zbog "nenaučnosti njihovih predavanja". Očito je da su ovi profesori ideološki bili nepodobni novom sistemu, pa su morali biti odstranjeni s Pravnog fakulteta. Begović, tada prodekan na Pravnom fakultetu, na Savjetu Fakulteta glasno i jasno kaže:

"Smatram da u navedenim činjenicama koje se stavljaju na teret kolegama Vladislavljeviću i Mirkoviću nema osnova da se uklone kao nenaučni. Proglašavanje za nenaučno, to je moralna smrt za čoveka našeg reda. Kolega Mirković je dobio svoje naučne kvalifikacije u Francuskoj, a zatim prilikom izbora na ovom fakultetu i najzad od naših narodnih vlasti kad je preuzet posle rata. I, niko mu nije osporio naučnost, do studenti Pravnog fakulteta... Smatram da u navedenim činjenicama koje se stavljaju na teret kolegama Mirkoviću i Vladislavljeviću nema osnova da se uklone kao nenaučni... Svakom od nas se mogu staviti izvesne primedbe, ali ja ne smatram, da zbog toga, nastavnika treba kazniti najoštrijom kaznom, odnosno to nije dovoljno da se diskvalifikuje najtežom kaznom. Ja govorim slobodno i smatram da mi je dužnost da slobodno govorim..." (Reč profesora Dragiša..., 1990:678)

Uprkos ovakvom stavu prodekan Begovića, profesori su, ipak, odstranjeni, što je u to vrijeme bilo i razumljivo, imajući u vidu ideološki diskurs tadašnje vlasti. Lik i djelo profesora Begovića, u kratkim crtama, oslikao je jedan od profesora Fakulteta na komemorativnom skupu održanom 11. oktobra 1990. godine, povodom njegove smrti: "Kaže se da su stvorena dela slika samog njegovog tvorca. Prema ovoj drevnoj istini, nije teško prepoznati sliku o jednoj takvoj ličnosti. Vrstan predavač, izuzetno human čovek, blage, tople naravi, obdaren prefinjenom inteligencijom i podaren lepotom duha i

tela, uvek uspravan i dostojanstven, prav kao strela i u starosti, kretao se po Pravnom fakultetu i drugde kao večno mladi princ, ali i kao skroman i tih čovek, kao čovek koji je iz sebe zračio onu dobrotu nedostižnu mnogim ljudima. Bio je tolerantan, strpljiv i trpeljiv. Nikada nije tražio više od drugih, čak je dobijao mnogo manje od njih. Tako je i ostao u skromnom stanu u Ivankovačkoj ulici valjda više od pedeset godina, još od onog vremena kada je bio samo mladi, talentovani docent, a ne i redovni član Akademije nauka... U ovim našim tragičnim međama i razmeđima nikada nije zaboravio ni osobenosti svoje verske pripadnosti i nacionalne opredeljenosti, ali, takođe, ni veliku ideju jugoslovenstva, neminovnosti

da se zajedno živi sa drugima, a ne pored drugih i mimo drugih.” (Reč profesora Marka..., 1990:675-676)

Profesor Begović je dao veliki doprinos izučavanju šerijatskog prava u Jugoslaviji i pravnoj povijesti uopće. Za katedrom na Pravnom fakultetu u Beogradu proveo je skoro pola stoljeća, od 1931. do 1975. godine, osim u periodu Drugog svjetskog rata, kada je bio odstranjen s Fakulteta.

Poznato je da je bio džematlija Bajrakli džamije u Gospodar Jevremovoj ulici, da nikada nije klanjao gologlav i da je svaki radni dan u 12 sati redovno imao pauzu za klanjanje podne-namaza, tako da u to vrijeme nije držao predavanja niti ispite. Redovno je petkom išao na džuma-namaz. (Hasani, 2010:152)

Ako bismo danas kritički posmatrali vjersku praksu nekih univerzitetskih profesora, a Begović je bio vrhunski univerzitetski profesor i vrhunski intelektualac, i političara bez obzira kojoj konfesiji pripadali, onda bismo mogli potražiti odgovor u jednoj doskočici koja je aktuelna posljednjih tridesetak godina, a koja glasi: U vrijeme komunizma samo su vjernici išli u džamije i crkve!? Mehmed Begović penzioniran je 1975. godine, a umro je u Beogradu 7. oktobra 1990. godine. Dva dana kasnije, 9. oktobra, klanjana mu je džezaza u haremu Careve džamije u Sarajevu i isti dan je ukopan na sarajevskom groblju Bare. Bio je čovjek “aristokratskoga uma”, kako bi rekao veliki Muhammed Arkoun!

Literatura

(1990). *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 5.
Begović, Mehmed (1933). *O izvorima šerijatskog prava*, Arhiv za pravne i društvene nauke. Organ Pravnog fakulteta u Beogradu, XXIII, XXVI (XLIII), 1.
Bušatlić, Hafiz Abdullah Ajni (1936). *Prikaz Begovićeve knjige Šerijatsko porodično pravo, sa kratkim uvodom u izučavanje šerijatskog prava*, Arhiv za pravne i društvene nauke. Geca Kon. XXVI, XXXII (XLIX), 4.
(1931). “Deklaracija Islamskog vrhovnog vjerskog starješinstva”, *Hikmet*, 26.
Durmišević, Enes (2016). “Mehmed

Begović – reformator šerijatskog prava”. U: *Zbornik radova sa Naučnog skupa Hercegovački naučnici/znanstvenici i tradicija istraživanja u Hercegovini*. Mostar.
Durmišević, Enes (2008). *Šerijatsko pravo i nauka šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini u prvoj polovini XX stoljeća*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
Durmišević, Enes (2014). *Uvod u razvoj pravne misli u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
Džananović, Ibrahim (1990). “Akademik prof. dr. Mehmed Begović

(1904-1990)”, *Glasnik RIZ* u SFRJ, LIII, 5, 167-171.
Džananović, Ibrahim (1986). *Idžtihad u prva četiri stoljeća islama*. Sarajevo: Vrhovno islamsko starješinstvo.
(2017). *Fakultet islamskih nauka 1977-2017*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka i El-Kalem.
Hasani, Mustafa (2010). “Akademik Mehmed Begović”, *Zbornik radova FIN-a*, XXIX, 14.
Neimarlija, Hilmo (2017). “Vrijeme utemeljenja i utemeljitelji”. U: *Fakultet islamskih nauka 1977-2017*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka i El-Kalem.

الموجز

الأكاديمي محمد بيغوفيتش – الرجل ذو العقلية الأرستقراطية

أنس دورميشيفيتش

في بداية البحث، يتحدث الكاتب بإيجاز عن أنشطة الأكاديمي محمد بيغوفيتش، سواء في مجال الشريعة الإسلامية، أو في الحياة الاجتماعية باعتباره مفكراً نشيطاً، مما نتج عنه عضويته في الهيئات العلمية المحلية والدولية في ذلك الوقت. وفي الجزء المركزي من البحث، يتناول الكاتب المكانة الإصلاحية للأكاديمي بيغوفيتش، وخاصة في مجال حقوق المرأة المسلمة. أما الجزء الأخير من البحث فهو مخصص لبعض اللحظات المثيرة للاهتمام في حياة محمد بيغوفيتش، والتي تكشف عن شخصيته النبيلة وإنسانيته.

الكلمات الرئيسية: محمد بيغوفيتش، الشريعة، حقوق المرأة المسلمة، عبد الله عيني بوشاتليتش.

Summary

ACADEMIC MEHMET BEGOVIĆ – A MAN OF AN ARISTOCRATIC MIND

Enes Durmišević

The author begins with a brief introduction to the work and achievements of Academic Mehmed Begović, presenting his contribution not only in the sphere of Sharia law but also in social life, his very active intellectual engagements that made him a member of local and international scientific associations of the time. In the central part of the article, the author thematizes reformist aspects of the teachings of Academic Begović, especially in the field of women's rights in Islamic law. The final part of this article is dedicated to some interesting anecdotes from his life, which reveal his kindness and noble disposition of his character.

Keywords: Mehmed Begović, Sharia law, women's rights, Abdulah Ajni Bušatlić